

Cercles

Revista
d'Història
Cultural

26
—
2023

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Cercles

Revista
d'Història
Cultural

26
—
2023

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

DIRECCIÓ

Jordi Casassas (Universitat de Barcelona)

CONSELL DE REDACCIÓ

Dra. Teresa Abelló, Universitat de Barcelona
Dr. Ferran Archilés, Universitat de València
Dra. Helena Buffery, University College Cork
Dr. Giovanni C. Cattini, Universitat de Barcelona
Dra. Marta García Carrión, Universitat de València
Dr. Albert Ghanime, Universitat de Barcelona
Dra. Francisca Lladó Pol, Universitat de les Illes Balears
Dra. Maria Llobart Huesca, Université Paul Valéry Montpellier
Dr. Marimon Antoni, Universitat de les Illes Balears
Dr. Stéphane Michonneau, Université de Lille
Dr. Carles Santacana, Universitat de Barcelona

COMITÈ ASSESSOR

Dr. Joseba Agirreazkuenaga, Euskal Herriko Unibertsitatea
Dr. Paul Aubert, Université Aix-En-Provence
Dr. Norbert Bilbeny, Universitat de Barcelona (UB)
Dra. Paula Bruno, Consejo Nacional de Investigaciones Científicas y Técnicas,
Argentina (CONICET)
Dr. Jesús Contreras, Universitat de Barcelona (UB)
Dr. Òscar Costa, Univesitat de Barcelona (UB)
Dr. Elio D'Auria, Università della Tuscia (UT)
Dra. Montserrat Duch, Universitat Rovira i Virgili (URV)
Dr. Juan Francisco Fuentes, Universidad Complutense de Madrid
Dr. Jean-Louis Guereña, Université François Rabelais de Tours
Dr. Thomas S. Harrington, Trinity College in Hartford Connecticut
Dra Elena Hernández Sandoica, Universidad Complutense de Madrid
Dr. Antonis Liakos, University of Athens
Dr. Paolo Macry, Università degli Studi di Napoli Federico II
Dr. José Carlos Mainer, Universidad de Zaragoza
Dr. Michel Ostenc, Université de Angers
Dr. Antoni Riera Melis, IRCVM – Universitat de Barcelona
Dr. Octavio Ruiz Manjón, Universidad Complutense de Madrid
Dr. Ismael Saz Campos, Universitat de València
Dr. Sebastià Serra Busquets, Universitat de les Illes Balears
Dra. Susanna Tavera Garcia, Universitat de Barcelona
Dr. Joan Manuel Tresserras, Universitat Autònoma de Barcelona

Sumari

Editorial	9
Estudis	
El Paral·lel: absència de la qüestió. De l'oblit a un debat sobre el seu estudi	13
Marc Geli Taberner	
Del Club dels Novel·listes a la Comissió de les Lletres Catalanes: relació entre escriptors i sindicats durant la «belle époque des songes socialo-communistes»	43
Oriol Ponsatí-Murlà	
Florentino Pérez-Embid, director general de Bellas Artes (1968-1974), negociaciones con Pablo Picasso y Joan Miró	81
Onésimo Díaz Hernández	
Manuel Sacristán i les traduccions d'intel·lectuals europeus (1965-1975)	105
Agustí G. Larios	
La renaixença del mallorquinisme cultural en el segon franquisme	133
Miquel Vidal Bosch	
La disputa per l'hegemonia i la lluita de classes a les primeres eleccions al Parlament de Catalunya de 1980	163
Eloi Gummà Vidal	

Ressenyes

La novel·la costumista del segle XIX i la nacionalització dels republicans	197
Jordi Roca Vernet	
Rellegir l'Espanya contemporània des de la contrarevolució	203
Pep Rueda	
Oci, cultura i sociabilitat a l'Espanya contemporània a través dels cafès	211
Núria Miquel Magrinyà	
La Primera República a Barcelona als ulls d'un republicà finisecular	219
Àlex Pocino	
Una història cultural del paisatge i de les identitats al País Basc contemporani	227
Gerard Amatllé	
Entre la desconfiança cap al poder polític i l'esperança de la transparència	233
Oriol Luján	
Normes de presentació d'originals	241

Table of Contents

Editorial	9
Monographs and Essays	
El Paral·lel: absence of the question. From oblivion to a debate on its study	13
Marc Geli Taberner	
From the Club dels Novel·listes to the Comissió de les Lletres Catalanes: the relationship between writers and trade unions during the “belle époque des songes socialo-communistes”	43
Oriol Ponsatí-Murlà	
Florentino Perez-Embid, Director of the State Office of Fine Arts (1968-1974), relations between Pablo Picasso and Joan Miró	81
Onésimo Díaz Hernández	
Manuel Sacristán and the translations of European intellectuals (1965-1975)	105
Agustí G. Larios	
The renaissance of cultural Majorcanism during the late Franco regime	133
Miquel Vidal Bosch	
The quest for hegemony and class struggle during the first elections to the Catalan Parliament in 1980	163
Eloi Gummà Vidal	

Reviews

The customary novel of the 19th century and the nationalization of the Republicans	197
Jordi Roca Vernet	
Rereading contemporary Spain from the counterrevolution	203
Pep Rueda	
Leisure, culture and sociability in contemporary Spain through cafés	211
Núria Miquel Magrinyà	
The First Republic in Barcelona through the eyes of a century-old republican	219
Àlex Pocino	
A cultural history of landscape and identities in the contemporary Basque Country	227
Gerard Amatllé	
Between distrust of political power and the hope for transparency . . .	233
Oriol Luján	
Manuscript submission guidelines	241

Aprofitem aquest editorial per informar-vos, il·lusionats, que *Cercles Revista d'Història Cultural* estrena una nova pàgina web, amb la idea de millorar la difusió i la transferència dels resultats a la comunitat científica i investigadora en general. Juntament amb les pàgines que acullen la nostra revista com RACO i RCUB, ara els lectors la trobaran també a l'adreça: <https://www.ub.edu/cercles/>. En aquest portal, els articles tindran un nou format –que inclou la possibilitat de compartir-los a les xarxes socials–, una breu biografia dels autors i la seva fotografia. També s'han ampliat els apartats explicatius per tal d'afavorir la projecció de la revista a totes les persones investigadores interessades en la història cultural i per contribuir a consolidar la proposta de *Cercles Revista d'Història Cultural* en l'àmbit de les publicacions universitàries. Si el 2011, amb el número 14, celebràvem el primer accés digital a la revista, gràcies al portal de les Revistes Catalanes amb Accés Obert (Cercles: revista d'història cultural (racocat)), el 2015, amb l'exemplar 18, ens incorporàvem al portal de referència de les revistes científiques de la Universitat de Barcelona: Cercles. Revista d'Història Cultural (ub.edu). Complementàriament a aquests repositoris, apostem ara per un web específic, per contribuir a visualitzar-la encara més i per consolidar els resultats del 2023, en quèva ser reconeguda per segon any consecutiu al Q2 d'Història i Estudis Culturals en el prestigiós rànquing de l'Scimago Journal Rank.

Òbviament, aquestes millores no tindrien sentit ni serien possibles sense els autors que ens confien els seus originals: un any més tots els articles d'investigació que publiquem aquí han passat per un rigorós procés d'avaluació per especialistes externs al consell de redacció de la

revista. Amb aquest número miscel·lani, els continguts de la revista abracen diferents temàtiques de la història cultural del segle xx.

El tema de la sociabilitat informal és a la base de dues intervencions: la primera, a càrrec de Marc Geli Taberner, investigador doctoral a l'Escola Universitària ERAM – Universitat de Girona, analitza l'espai d'oci del Paral·lel, centrant-se en els problemes metodològics que se'n deriven; la segona, escrita per Oriol Ponsatí-Murlà, professor lector del Departament de Filosofia de la Universitat de Girona, tracta les vicissituds de l'Agrupació d'Escriptors Catalans durant la Guerra civil espanyola.

Pel que fa a la història dels intel·lectuals, presentem un text d'Onésimo Díaz Hernández, professor d'Història Contemporània de la Universidad de Navarra, sobre Florentino Pérez Embid en la seva funció de director de Belles Arts al final del franquisme, i un d'Agustí G. Larios, professor de la Universitat de Barcelona, sobre Manuel Sacristán com a traductor i intermediari dels nous corrents del marxisme cultural al final del franquisme. Finalment, també s'inclouen articles sobre la cultura política dels moviments socials: l'estudi de Miguel Vidal Bosch, doctorand de la Universitat de les Illes Balears, que analitza la renaixença del mallorquinisme polític durant el franquisme, i l'article d'Eloi Gummà Vidal, doctorand a la Universitat Autònoma de Barcelona i autor d'un treball sobre les primeres eleccions polítiques al Parlament de Catalunya.

Clouen el volum, les ressenyes sobre obres destacades d'història cultural, a càrrec de Jordi Roca Vernet, Pep Rueda, Núria Miquel Magrinyà, Àlex Pocino, Gerard Amatllé i Oriol Luján.

Confiam que, a banda de les millores en l'accés a la revista, els lectors puguin gaudir de treballs de qualitat contrastada en el nostre àmbit.

Els continguts de la revista estan subjectes a la llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Internacional de Creative Commons, el text de la qual està disponible a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>.

ESTUDIS

El Paral·lel: absència de la qüestió. De l'oblit a un debat sobre el seu estudi¹

Marc Geli Taberner

Escola Universitària ERAM
Factoria Cultural Coma Cros
Carrer de Sant Antoni, 1
edifici Kropotkin, 1a planta
17190 Salt (Girona)

RESUM: La rellevància que tingué, des de finals del segle XIX i fins a la Guerra Civil espanyola (1936-39), l'avinguda del Paral·lel, a Barcelona, contrasta amb el desinterès historiogràfic posterior per aquest espai. La seva importància depassa l'àmbit estrictament cultural, ja que constituí un epi-centre interclassista de trobada social, d'oferta del nou oci de masses i que facilità la formació d'una nova «consciència barcelonina».

Amb algunes excepcions i malgrat la persistència d'una certa mística bohèmia i el record popular d'aquells anys. Recentment han aparegut investigacions historiogràfiques més sistemàtiques sobre la socialització dels barcelonins al Paral·lel. És possible que aquest silenci sigui degut a una concepció força classista d'una sèrie d'intel·lectuals i professionals liberals, provinents majoritàriament del Noucentisme, que estigmatitzaren aquest espai i la seva producció cultural, però també s'hi ajunten una sèrie de

¹ Aquest article ha estat enriquit per diverses discussions conceptuals mantingudes en el grup de recerca europeu Pleasurescapes. Port Cities' Transnational Forces of Integration, finançat per la Humanities in the European Research Area (HERA). Primer de tot, vull fer arribar el meu agraïment als seus integrants. Per a més detalls, consulteu <https://heranet.info/projects/public-spaces-culture-and-integration-in-europe/pleasurescapes-port-cities-transnational-forces-of-integration/> (en línia) (consulta: 1 juny 2022).

Marc Geli Taberner, El Paral·lel: absència de la qüestió. De l'oblit a un debat sobre el seu estudi. *Cercles. Revista d'Història Cultural*, 26, 13-41 ISSN: 1139-0158. ISSN-e: 1699-7468. DOI: 10.1344/cercles2023.26.1001. Data de recepció: 9/06/2022. Data d'acceptació: 20/12/2022.

mgelicus@gmail.com | orcid.org/0000-0003-1138-6677

factors menys explícits, com ara el menor desenvolupament de la història de la sociabilitat a Catalunya i a Espanya.

Les fonts a partir de les quals s'ha investigat fins ara el Paral·lel són essencialment literàries: memòries, diaris, etc. Malgrat la seva evident importància, però, cal treballar amb altres tipologies de fonts per tal de complementar una informació que no deixa de ser subjectiva, una característica reforçada per la preferència del relat de l'experiència i la força de conceptes d'antropologia en la historiografia cultural actual. És per aquest motiu que l'autor aposta en aquest article per trobar un punt d'equilibri en la recerca sobre el Paral·lel o altres «districtes de plaer»: donar major importància a les fonts de caràcter quantitatiu i proposar una contenció més gran a l'hora de donar preferència a elucubracions de caire més teòric i antropològic. Ara bé, l'estudi d'aquesta mena de sociabilitat que es donava al Paral·lel, de caràcter tan informal, és un hàndicap important a l'hora d'estudiar-la, ja que les evidències són fragmentàries i no tan abundants com les que deixa una sociabilitat de caire formal, com la dels ateneus o les associacions.

PARAULES CLAU: Paral·lel, oci, masses, classes populars, història de la sociabilitat.

EL Paral·lel: absence of the question.

From oblivion to a debate on its study

ABSTRACT: The relevance of Paral·lel avenue in Barcelona, from the end of the 19th century until the Spanish Civil War (1936-1939), contrasts with the following lack of interest of the historiography regarding this space. Its importance surpasses the cultural field, because it became an interclassist social meeting point where a massive new leisure offer could be found and which eased the appearance of a new “Barcelonian consciousness”.

With some exceptions and despite the persistence of a certain bohemian mystique and the popular memories of those years, only recently have which certain more systematic historiographical investigations appeared, related to the socialization of the Barcelonians in Paral·lel. It is possible that this neglect is due to a classist point of view linked to a group of thinkers and liberal professionals, who came mostly from the Noucentisme move-

ment and stigmatised this place and its cultural production. But it is also due to a series of less explicit factors, such as the back of development of the history of the sociability in Catalonia or Spain.

The sources that have been used to investigate Parallel are basically literary ones: memoirs, newspapers, etc. Despite their obvious importance, we need to work with other typologies to complement information which in the end is subjective, a characteristic reinforced by the supremacy of the experience account and the strength of anthropological concepts in the current cultural historiography. For this reason, the author suggests finding a balance point in the research of Parallel or similar “district pleasures”: to give more importance to quantitative sources and exercise greater containment regarding the supremacy of more theoretical and anthropological thoughts.

However, the study of the type of sociability which took place in Parallel avenue, an informal one, is significantly handicapped. The evidence is fragmentary and not so abundant as the evidence left by more formal sociability, such as the athenaeums or associations.

KEYWORDS: Parallel, leisure time, masses, popular classes, sociability history.

Marc Geli Taberner (Barcelona, 1991) ha estat investigador doctoral a l'Escola Universitària ERAM - Universitat de Girona i ha format part del projecte «Pleasurescapes. Port Cities' Transnational Forces of Integration», finançat per la Humanities in the European Research Area (HERA). La seva investigació se centra en l'oci popular de masses en el Parallel i el Districte Cinquè de Barcelona, especialment durant els anys de la Primera Guerra Mundial.

Marc Geli Taberner (Barcelona, 1991) has been a PhD candidate at the Escola Universitària ERAM - Universitat de Girona and a member of the project “Pleasurescapes. Port Cities' Transnational Forces of Integration”, funded by Humanities in the European Research Area (HERA). His research focuses on the popular massive leisure at Parallel avenue and the Fifth District of Barcelona, especially during the First World War years.

Una Barcelona adaptada a la realitat finisecular europea

Entre finals del segle XIX i començaments del XX Barcelona ja havia consolidat plenament les característiques d'una ciutat industrial i moderna gràcies a una industrialització reeixida amb penes i treballs i amb algunes peculiaritats provocades per l'exigüitat del mercat intern espanyol, una indústria amb pocs recursos naturals i una preeminència molt marcada de l'empresa mitjana i petita. Aquest paradigma està fortament establert i acreditat en la historiografia catalana.²

Des de finals del segle XIX, coincidint amb la creixent ambició burgesa de perfilar Barcelona com una gran metròpoli mediterrània, europea i moderna, la ciutat havia quedat integrada ens els circuits internacionals del capital i el comerç mundials.

Com la resta de l'Occident d'entre finals del segle XIX i principis del XX, Barcelona visqué la crisi general finisecular occidental, més cultural potser que econòmica.³ Aquesta crisi tenia múltiples facetes

2 Només per posar alguns exemples clàssics de la historiografia catalana, citem el parell de volums de la col·lecció Història de Catalunya, dirigida per Pierre Vilar: Josep FONTANA, *La fi de l'Antic Règim i la industrialització (1787-1868)*, Barcelona, Edicions 62, 1998; Josep TERMES, *De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil (1868-1939)*, Barcelona, Edicions 62, 1999. Igualment, Joaquín Romero-Maura, per investigar l'obrerisme barceloní de finals del segle XIX i principis de segle XX, feu un aclaridor panorama de la situació industrial catalana i barcelonina a Joaquín ROMERO-MAURA, *La rosa de fuego: El obrerismo barcelonés de 1899 a 1909*, Barcelona, RBA, 2012. Per a una lectura de la industrialització catalana (amb èmfasi en el paper de la indústria cotonera) en el conjunt espanyol, em remeto al clàssic de Jordi NADAL *El fracaso de la primera revolución industrial en España, 1814-1913*, Barcelona, Crítica i Ariel, 2009 (1a ed.: 1975).

3 És clar que la segona meitat del segle XIX va finir amb la crisi econòmica mundial del 1873 i la recuperació de la dècada dels noranta. Autors com Eric Hobsbawm destaquen, però, que la crisi es devia més aviat a un «canvi de ritme» de l'economia mundial, més relacionat amb una davallada de la rendibilitat. Un altre fet que cal destacar és la crisi dels valors burgesos que havien imperat durant tot el segle XIX i havien emmotllat els valors socials hegemònics, juntament amb la transformació de les funcions de la burgesia com a classe social. Vegeu Eric HOBBSAWM, *La era del imperio: 1875-1914*, Barcelona, Crítica, 1998.

que convergien a l'hora de qüestionar en la seva totalitat els valors i la moral burgesa: la modernització havia arribat.

Autors com Philipp Blom ja han fet una anàlisi prou detallada de la crisi finisecular occidental, que no fa més que agreujar-se a mesura que avança el segle xx, just abans de la Primera Guerra Mundial (1914-1918), i que la primera postguerra accentuarà fins al paroxisme. Per aquest motiu no n'exposarem les característiques, però sí que voldríem destacar dos aspectes en relació amb l'oci: l'aparició d'una societat de masses i la importància cabdal de la ciutat com a focus irradiador d'aquesta modernitat.⁴

Una modernitat no centreeuropea

Blom defineix la modernitat prenent com a base les experiències dels països anglosaxons (sobretot) i germànics, així com les de França i, més puntualment, les d'Itàlia. Rússia (la tsarista i la soviètica) també té un paper en aquesta anàlisi, ja que serveix a l'autor per explicar l'aplicació de la modernitat en una societat endarrerida i com diferirà de l'experiència occidental. Per tant, la principal crítica que es pot fer a l'autor alemany és l'exclusió, en les seves anàlisis, d'altres realitats occidentals.

Blom, en aquest sentit, és el continuador d'una tendència historiogràfica que fixa un marc preferentment centreeuropeu i anglosaxó per definir la modernitat.⁵ L'exclusió d'altres realitats que adaptaren la modernitat, sobretot en el Mediterrani, no semblen justificades, sobretot si tenim en compte que es tracta d'un fenomen veritablement mundial.

4 Philipp BLOM, *Años de vértigo: Cultura y cambio en Occidente, 1900-1914*, Barcelona, Anagrama, 2010, i Philipp BLOM, *La fractura*, Barcelona, Anagrama, 2016.

5 Altres historiadors inscrits en escoles de pensament diferents de Blom també ho han fet. Vegeu, si no, i malgrat les seves virtuts, l'obra del ja esmentat Eric Hobsbawm.